

Χρόνος και Αντικείμενο

Νίκος Τζαβάρας

Ο συσχετισμός του Χρόνου με το Αντικείμενο είναι τόσο αυτονόητος για την καθημερινή αντιμετώπιση των ανθρώπινων αναγκών όσο πρόδηλος παραμένει παράλληλα για τις συνεχιζόμενες επιστημονικές αναζητήσεις με τις οποίες προωθούνται **μετρήσιμες καταγραφές φαινομένων** κυρίως στις φυσικές επιστήμες ή για την **κατανόηση μεταβολών** που επισημαίνονται στις επιστήμες του πνεύματος – όπως η κοινωνιολογία, η ψυχολογία ή η ψυχανάλυση. Μολονότι οι δύο έννοιες, του μετρήσιμου αντικειμενικού χρόνου και του υποκειμενικού χρόνου, φαίνεται να αλληλοσυμπληρώνονται κατά ένα συνεχή και αμετάκλητο τρόπο, διαφέρουν – τουλάχιστον αρχικώς – κατά την προσδιοριστική περιγραφή τους. Το αντικείμενο προσφέρεται στα αισθητήρια όργανα, τον χρόνο όμως, όπως σημειώνει ο Norbert Elias¹, δεν μπορεί κάποιος ούτε να τον δει ούτε να τον αισθανθεί κάτω από τα δάκτυλά του, ούτε να τον ακούσει ή να τον γευθεί ή ακόμη να τον μυρίσει. Τότε πως δημιουργείται αυτή η συνάφεια ανάμεσα στο Αντικείμενο και το Χρόνο;

Στο σημείο αυτό είμαστε υποχρεωμένοι να ανατρέξουμε πρωτίστως σε μία θεμελιακής σημασίας για τη **συνείδηση** φιλοσοφική τοποθέτηση που διατυπώθηκε από τον Καντ. Ο

¹ Στο έργο του 'Επί του Χρόνου' ('Über die Zeit', Suhrkamp, 1984, σελ. VII) ο Elias παρακολουθεί τις ιστορικές, κοινωνικές και ψυχολογικές μετατοπίσεις σε σχέση με αντικειμενικές και υποκειμενικές περιγραφές του χρόνου. Επιδίωξη του είναι η συνάρτηση της ανθρωπολογικής προϊστορίας και ιστορίας του υποκειμένου με τις γνωστικές δυνατότητες που διαμορφώθηκαν για την απόκτηση του βιώματος και της έννοιας του χρόνου. Από αυτή την άποψη το έργο του είναι άκρως ενδιαφέρον για την ψυχαναλυτική σκέψη.

χρόνος, όπως άλλωστε και ο χώρος, αποτελεί μία ευρισκόμενη στο ανθρώπινο υποκείμενο 'καθαρή μορφή θεώρησης' της αισθητηριακής εισρέουσας πραγματικότητας στην οποία το Εγώ προσδίδει μία πρώτη τάξη. Αυτή η *a priori* συνειδησιακή συνθήκη εξασφαλίζει την αντικειμενική διάσταση του χρόνου ο οποίος καταμετράται, έτσι ώστε κάθε εξωτερικό ή εσωτερικό γεγονός να διαθέτει μία θέση στο παρελθόν, στο παρόν ή στο μέλλον. Ωστόσο ο χρόνος, προσθέτει ο Καντ, 'δεν είναι τίποτε άλλο παρά η μορφή της εσωτερικής συναίσθησης (Sinn), δηλαδή της θεώρησης του Εαυτού μας και της εσωτερικής μας κατάστασης... Ο χρόνος αποτελεί τη στοιχειώδη συνθήκη *a priori* για όλα τα φαινόμενα εν γένει'. Αυτή η βιωματική πραγματικότητα - μία δεύτερη διάσταση του χρόνου πέραν της αντικειμενικής καταγραφής που προσφέρεται ιστορικά στη νευτωνική προοπτική - δεν διατρέχει ούτε σχηματίζει μία σειρά αλληλοδιαδεχόμενων σημείων αλλά συνθέτει μία συνείδηση που επισκοπεί συνολικά. Ο βιωματικός χρόνος είναι καθολικός επαναφέροντας το παρελθόν ως ανάμνηση και προβλέποντας ή προεξοφλώντας το μέλλον. Είναι προφανές πως ο καντιανός χρόνος που συνάπτεται *a priori* με τη συνείδηση υπονοεί ότι το αντικείμενο περικλείεται τρόπο τινα αναπόφευκτα στη θεώρησή του. Δεν υφίσταται αντικείμενο δίχως χρονικότητα.

Δίχως άλλο ο χρόνος συμπεριλαμβάνεται στα θέματα των φιλοσοφικών αναζητήσεων που έχουν απασχολήσει ιδιαίτερα την ψυχανάλυση. Χαρακτηριστικό είναι το εύρος των αναφορών τους στην εκτενή και συστηματική εργασία του Πέτρου Χαρτοκόλλη 'Χρόνος και Αχρονικότητα' (Χαρτοκόλλη, 2006) όπου ο συγγραφέας ανατρέχει αρχικώς στην περιγραφή των απόψεων σημαντικών στοχαστών - Hegel, Husserl, Bergson, Heidegger, Einstein - διευρύνοντας τον διεπιστημονικό ορίζοντα ενός προφανώς ατέρμονος διαλόγου. Προσωπικά θα ήθελα να σταθώ σε ένα πολλαπλό σημείο των θέσεων του Husserl που κατά την κρίση μου είναι αξιοποιήσιμο από τους ψυχαναλυτές καθώς καθιστά προφανέστερη την διηθητική παρουσία του χρόνου στην υπόσταση του αντικείμενου. Στην πραγματεία του 'Φαινομενολογία της εσωτερικής συνείδησης του χρόνου' (1905) θεωρεί την απτότητα

και ενότητα του αντικειμένου συμφυή με την χρονικότητα του που τον οδηγεί στην εισαγωγή του όρου 'Χρονοναντικείμενο' (Zeitobjekt-Timeobject) (Bernet, R , 1983). Αυτός ο εκ-χρονισμός του αντικειμένου (Zeitigung) επανευρίσκεται στην διάσταση της Δι-υποκειμενικότητας χάρη στην οποία ο χρόνος δεν αποτελεί μόνον μία αλυσίδα υποκειμενικών βιωμάτων αλλά συμπλέκεται με την χρονική εμπειρία του Ξένου (Keiling, 2010).

Στην απαρχή της παραδοσιακής γνωσιοθεωρητικής φιλοσοφίας ο Freud θα αντιτάξει κατ' επανάληψη μία παρατήρησή του με την οποία αντικρούει εν μέρει την καντιανή σύλληψη. Ήδη στην πραγματεία του 'Το Ασυνείδητο' που εκδίδεται το 1915 θα υπογραμμίσει πως τα όσα επιτελούνται στην περιοχή του είναι αχρονικά (zeitlos) και πως δεν επιδέχονται αλλαγές διαμέσου χρονικών επιρροών καθώς δεν διαθέτουν την παραμικρή σχέση με τον χρόνο. Και θα συμπληρώσει το 1920 στο 'Πέραν της Αρχής της Ηδονής' ότι η διεργασία των χρονικών συμβάντων θα παραμείνει στη δικαιοδοσία του συνειδέναι. Για την ανάδειξη των αρνητικών ιδιαίτερων γνωρισμάτων του ασυνειδήτου είναι απαραίτητη η σύγκριση του με το συνειδητό όπου οι διεργασίες επιτρέπουν τον σχηματισμό μιας αφηρημένης παράστασης του χρόνου διαμέσου της αντίληψης του Εαυτού.

Με αυτή την υπόδειξη, συνεπή προς τις εξελικτικές φάσεις που περιγράφονται στην ψυχανάλυση, ο Freud διανοίγει παράλληλα την προοπτική για την κατανόηση της συναίσθησης του χρόνου (Zeitgefühl=συναίσθημα του χρόνου) και της διάρκειας χρονικών μεταβολών που συνοδεύουν τις διαφορετικές ψυχοπαθολογικές καταστάσεις.

Η εγκατάλειψη της αχρονίας (αχρονικότητας) του ασυνειδήτου θα μπορούσε να εκληφθεί ως μία πρωταρχική τραυματική εμπειρία που προέρχεται από την ματαίωση των αφυπνισμένων ενορμήσεων μετά την υποχρεωτική εγκατάλειψη του ενδομήτριου βίου. Με τη διέγερση της

στοματικής απληστίας που απαιτεί από το μαστό την άμεση ανταπόκριση σε επιθυμίες που διακρίνονται από την αδημονία και λαχτάρα του βρέφους δημιουργούνται οι πρώτες προϋποθέσεις για την ενδεχόμενη, όπως και αναπόδραστη, μετάθεση της ικανοποίησης. Ας σημειωθεί πως οι αντιδράσεις του νεογέννητου δεν αφορούν μόνον τους αισθητηριακούς ερεθισμούς της στοματικής κοιλότητας προσανατολισμένης προς την κατασπάραξη του μητρικού στήθους, αλλά το όλο της σωματικής του υπόστασης με την οποία εκφράζεται η πρώιμη οργή. Παράλληλα εγγράφεται στον διαμορφωνόμενο εσωτερικό χώρο η απαρχή της διάστασης προς μία μόλις διαφαινόμενη εξωτερική πραγματικότητα η οποία υποχρεώνει το υποκείμενο να αποδεχθεί μαζί με την αφύπνιση του Εγώ μία ρύθμιση των αναγκών του, μία πρώτη αίσθηση του χρόνου – του οποίου την παρεμβολή θα επιθυμούσε το βρέφος να αποφύγει με τη συντήρηση της αχρονικής παντοδυναμίας του. Αυτός ο πρωταρχικός συντονισμός των υποκειμενικών λειτουργιών με τη μητρική φροντίδα εντάσσει τη χρονική διάσταση του Εαυτού απαρχής στη συνάρτηση του με την Ετερότητα του Αντικειμένου. Μελλοντικώς ο αποκαλούμενος αντικειμενικός χρόνος θα ρυθμίζεται από μία καθολική πολιτισμική σύμβαση και θα προσκρούει ενδεχομένως σε χαρακτηριστικές ιδιομορφίες. Διαφορετικά διατυπωμένη η ίδια άποψη: πρόκειται για την εξακολουθητική ένταξη του Εαυτού σε μία σειρά αντικειμενοτρόπων σχέσεων οι οποίες λειτουργούν με την περιοριστική συνθήκη των χρονικών προσαρμογών που διασφαλίζουν τη συνύπαρξη και την επικοινωνία. Σε μεταγενέστερες εξελικτικές φάσεις σ' αυτή την πρότερη συνάρμοση των οργανικών ρυθμών του βρέφους με τη μητρική διαισθητική δυνατότητα ανταπόκρισης θα στηριχθούν οι συμβάσεις των κοινωνικών ρόλων. Πάντως σε όλες τις μελλοντικές εκφάνσεις του ψυχικού και σωματικού βίου θα παραμείνουν διακριτά –λιγότερο ή περισσότερο έντονα –τα ίχνη της απαίτησης του υποκειμένου για την αμεσότερη δυνατή ικανοποίηση στοματικών του προσδοκιών.

Οφείλουμε μεταξύ άλλων στον Fenichel (The Psychoanalytic Theory of Neurosis) την ανάδειξη της σημασίας του πρωκτικού ερωτισμού για τη συνειδητοποίηση του χρόνου και ιδιαιτέρως της μέτρησης του. Πρόκειται για μία βαθμηδόν αποκτούμενη ικανότητα με ρίζες στο ασυνείδητο. Το πόσο συχνά το παιδί οφείλει να αφοδεύσει, ποια είναι τα διαστήματα ανάμεσα στις εκκενώσεις, ποια η διάρκειά τους - αλλά και τι διαμείβεται μεταξύ της μητέρας και του ιδίου για την παραίτησή του να διαφεντεύει το χρόνο ή καλύτερα τις οποιεσδήποτε εναλλαγές, να αυθαιρετεί ή να υπακούει - αποτελούν πολλαπλές λεπτομέρειες ενός μακράς διάρκειας σαδομαζοχιστικού δράματος με μόνιμες επιπτώσεις στην αποδοχή της τάξης επί των ενορμήσεων του. Όπως παρατηρεί ο Grunberger (1977) η δυνατότητα διακοπής του έως τότε ανεμπόδιστου ρεύματος των κοπράνων διαμέσου του πρωκτικού σωλήνος, οφείλεται στην ορίμανση του μυϊκού συστήματος που μπορεί να προκαλέσει την αναστολή του. Παράλληλα δημιουργείται μία πηγή ηδονής, μία νέα αποκάλυψη άντλησης ηδονής από το διαθέσιμο σώμα, χάρη στην αυτοερωτική και αυτοδύναμη χρήση ενός αυτόβουλου μηχανισμού ερεθισμού που προέρχεται από μία νέα ερωτογόνο ζώνη. Το βίωμα της ηδονής - μια επανάκτηση της αχρονικής ευδαιμονίας - αποτυπώνεται στον θαυμασμό των κοπράνων που συναποτελούν την ένδειξη της μοναδικότητας του Εαυτού και της αποστροφής κάθε παρέμβασης. Αυτή η συνθήκη μιας αυτενεργού απόλαυσης άνευ κατ' αρχήν μιας περιοριστικής χρονικής συναίσθησης διακόπτεται από την ευνουχιστική και διαστροφική απαίτηση της μητέρας (και του περιβάλλοντος) να υποταχθεί το παιδί στην εξυπηρέτηση της διαδικασίας εκπολιτισμού του. Οι περιορισμοί που θα επιβληθούν θα προκαλέσουν ένα πλήθος ενδοψυχικών διεργασιών και συγκρούσεων στα διαφορετικά άτομα όπου ο ένας πόλος της μαζοχιστικής υπακοής θα αντιπαρατίθεται στην ανάγκη εξέγερσης του Εγώ. Ωστόσο η δεσμευτική εν τέλει ασυνείδητη και ενσυνείδητη υιοθέτηση της διαχείρισης των βιολογικών διαδικασιών εντός των ορίων του καταμετρούμενου χρόνου

και του χώρου θα γίνει η αφετηρία της εγκαθίδρυσης σύντονων ή δύστονων ψυχαναγκαστικών ιδιομορφιών της προσωπικότητας. Είναι γνωστό σε ποιο βαθμό, ανάλογο προς τη σχέση τους με το χρήμα, τα ψυχαναγκαστικά νευρωτικά άτομα παρουσιάζουν μία ποικιλομορφία διαταραχών ως προς την τήρηση ή την απόκρουση χρονικών υποχρεώσεων.

Αν θελήσουμε να παρακολουθήσουμε κατά την εξέλιξη του υποκειμένου τις διευρύνσεις και αλλαγές του χρονικού αισθήματος και βιώματος, θα πρέπει να κατανοήσουμε τις επιρροές που θα διαμορφώσουν την σταθεροποίηση του αισθήματος του χρόνου όπως και την προϊούσα αντίληψη του αντικειμενικού χρόνου. Κατά την οιδιπόδεια φάση ο χρόνος που αποκτά βαθμηδόν μία καθοριστική υπόσταση για το παιδί διεκδικεί και πάλι την χειραγώγηση ή τον αφανισμό του διαμέσου μιας νέας συγχώνευσης με τη μητέρα-σφίγγα. Το πανάρχαιο τέρας υπόσχεται την έσχατη ηδονή μιας φαλλικής εισβολής – όπως περιγράφεται μεταξύ άλλων στον Άνθρωπο με τους Λύκους, όταν ο πατέρας συγχωνεύεται με τη μητέρα προσφέροντας της την αιματηρή, σαδιστική ηδονή που καταργεί τις ψυχαναγκαστικές τελετουργίες και ενοχές ωσάν κι αυτές που ταλανίζουν τον μικρό πρίγκιπα. Όμως ο Οιδίπους θα υποχρεωθεί να αντιμετωπίσει μελλοντικά το άγχος της σεξουαλικής και κοινωνικής επιτυχίας με την έντονη πλέον παρουσία της χρονικής επιταγής. Η παράκαμψη της αποτελεί την εκδήλωση της ναρκισσιστικής απόσυρσης που μας απασχολεί κυρίως στην εφηβεία. Ο Νάρκισσος πέραν κάθε πεδίου αντικειμενότητων σχέσεων αυτοκτονεί ως έφηβος διατηρώντας την αρχαϊκή εγωπαθητική ομοφυλοφιλία και την αχρονικότητα της αμετάβλητης σωματικής του υπόστασης – κάτι που παραπέμπει στην κλινική της ηβηφρένειας.

Το αποκαλούμενο ψυχαναλυτικό ή και ψυχοθεραπευτικό setting, η βασική συνθήκη που αφορά τον τόπο και χρόνο όπου διεξάγονται οι ψυχαναλυτικές και ψυχοθεραπευτικές διαδικασίες, είναι η αφετηρία και προϋπόθεση για την

καταγραφή των γνωστών σε όλους μας μεταβολών που υπεισέρχονται στη μεταβίβαση και αντιμεταβίβαση. Οι δεσμευτικές ρυθμίσεις που συνοδεύουν σχετίζονται με τουλάχιστον τρεις διαστάσεις του διατιθέμενου χρόνου του αναλυόμενου και αναλυτή: πρόκειται για μία κατά το μάλλον ή ήττον μεγάλης, πολυετούς διάρκειας συνεργασίας κατά την οποία συντελείται η ανάδειξη των ασυνείδητων ροπών του αναλυόμενου όπως και οι μεταβολές ενός ιδιόμορφου διυποκειμενικού διαλόγου. Ενσωματωμένη η πολυπλοκότητα της όλης διαδικασίας σε μία διαρκώς ελεγχόμενη επιστημονική παράδοση απαιτεί μία συχνότητα συνεδριών από τρεις έως τέσσερες φορές την εβδομάδα ενώ η μόνιμη διάρκεια της καθεμίας είναι 45 ή 50 λεπτά. Πέραν του οποιουδήποτε φορμαλισμού οι διαχρονικές υποχρεώσεις έχουν άμεσες επιπτώσεις στην εξέλιξη της ψυχαναλυτικής διαδικασίας, στην διαμόρφωση του περιεχόμενου της, στις συναισθηματικές αντιδράσεις του αναλυτή και αναλυομένου, όπως και στην θεωρητική εκτίμηση των κλινικών εκφάνσεων. Είναι εκείνες οι επιστημονικά κατοχυρωμένες συμβάσεις οι οποίες συναποτελούν μία από τις ανατρεπτικές επινοήσεις της ψυχανάλυσης για την ανίχνευση του ασυνειδήτου και των αντιστάσεων του Εγώ. Γιατί ακριβώς οι διατάξεις των χρονικών ορίων δημιουργούν την προϋπόθεση της αυτογνωσίας: την διαλεκτική ανάμεσα στη ματαίωση και την διαμόρφωση μιάς αποτελεσματικότερης αυτονομίας του Εγώ. Στο σημείο αυτό ας μου επιτραπεί να αναφερθώ σε τρία κλινικά παραδείγματα, σε τρεις vignettes, που κατά την κρίση εικονογραφούν, έστω βεβαίως μερικώς τη σχέση του αντικειμένου - ασθενούς με τον χρόνο. Η υπόσταση του καθίσταται απτή με την πρώτη μου αναφορά που αντιστοιχεί στην προβληματική που εκτίθεται από τον Freud στην πραγματεία του «Πένθος και Μελαγχολία».

Θα θυμάστε πως η Εργασία του Πένθους (Freud, 1917) κατά την άποψη του απαιτεί για την απελευθέρωση του Εγώ από το απολεσθέν αντικείμενο μία μεγάλη δαπάνη, μία μεγάλη ανάλωση χρόνου ώστε να μπορέσει κάποτε η Libido να μετακινηθεί προς άλλα αντικείμενα των οποίων η ύπαρξη

διαφαίνεται στον ορίζοντα. Στο Πένθος επικρατεί η αίσθηση πως ο κόσμος των αντικειμένων έχει υποστεί αφαίμαξη και πως οι αντικειμενότροπες σχέσεις έχουν χάσει την ελκυστικότητά τους – ενώ στη Μελαγχολία είναι το ίδιο το Εγώ που παρουσιάζεται ως πτωχευμένο, ηθικά απολύτως ανάξιο και πτοημένο, ανίκανο για οποιαδήποτε δράση και επίδοση, παράλυτο. Κυριαρχείται από διευρυνόμενες αυτομομφές και την πλήρη αδυναμία να αισθανθεί το παραμικρό για τους άλλους, όσο αγαπητοί και αν υπήρξαν κατά το παρελθόν.

Μία ασθενής ηλικίας 42 χρονών, μητέρα δύο παιδιών, παραπονείται αρχικώς για την αδυναμία της να αισθανθεί το παραμικρό για τα παιδιά της όπως και όσους την περιστοιχίζουν. Είναι πεπεισμένη πως η ίδια και ο σύζυγός της έχουν χάσει όλα τους τα περιουσιακά τους στοιχεία. Το σώμα της νομίζει πως αρχίζει να παραλύει, δεν μπορεί να φάει το παραμικρό ενώ η γεύση της εξαφανίζεται. Κάτι συμβαίνει σ' όλα της τα όργανα, στην καρδιά και στο στομάχι της. Μέρα με τη μέρα αποσύρεται στη σιωπή της. Αυτό που την κάνει να θεωρεί τη ζωή αβάσταχτη είναι η μέρα, οι ώρες που δεν περνούν. Ο χρόνος μπροστά της είναι ένα πέτρινος όγκος που δεν κινείται. 'Λίγο να κυλούσε', ψιθυρίζει.. 'Είμαι ο ίδιος ο θάνατος'.

Πρόκειται όπως πληροφορούμαστε από μέλη της οικογενείας της για μία γυναίκα με έναν εξαιρετικά πειθαρχημένο τρόπο ζωής για την οποία η οποιαδήποτε καθυστέρηση στην εκτέλεση των καθηκόντων της – μία έκφραση που η ίδια πάντα επιλέγει – είναι σχεδόν αδύνατη. Η ακρίβεια της είναι σε τέτοια βαθμό έκδηλη ώστε η αμείλικτη φερεγγυότητα της γίνεται καταπιεστική για το περιβάλλον της. Η καταθλιπτική εικόνα επαναλαμβάνεται για δεύτερη φορά την τελευταία δεκαετία.

Ο χαρακτηρισμός του χρόνου ως πέτρινος, αμετακίνητος όγκος που προκαλεί την θανατηφόρα ακινησία και ασφυξία

είναι , ως γνωστό, ένα διαπολιτισμικό βίωμα το οποίο απαντούμε στις αποκαλούμενες ενδογενείς καταθλίψεις.

Πριν από μία εικοσαετία είχα την ευκαιρία να αναλύσω μία 38χρονη μηχανικό που είχε ήδη μία πρώτη τριετή αναλυτική εμπειρία στο εξωτερικό. Επειδή η ασθενής προερχόταν από μία ξενόγλωσση μειονότητα, είχε διδαχτεί την ελληνική στο δημοτικό. Εντούτοις μου έδινε την εντύπωση πως οι εκφραστικές δυνατότητες που διέθετε, η ευχέρεια επιλογής των διατυπώσεων κατά τις αφηγήσεις της, η εξεύρεση των καταλληλότερων λέξεων για τις προτάσεις που συνέθετε με εντυπωσιακή ευκολία και ακόμη η πάντοτε προσαρμοσμένη στο περιεχόμενο μουσικότητα της άρθρωσης δεν υπόκειντο σε περιορισμούς. Η γοητεία που εξέπεμπε για μένα ο λόγος της μ' έκανε να θέλω να 'υποκύψω', όπως σημείωνα, στο γλωσσικό ρεύμα που με περιέκλειε, το θαύμαζα και δεν επιθυμούσα παρά την διαιώνισή του. Αυτή η βαθιά συμφιλίωση με την αδράνεια της αχρονικότητας που μου προκαλούσε η ακαθόριστη μελωδικότητα μιας ανεπανάληπτης φωνής, μ' έκανα να δυσανασχετώ για τον τερματισμό των συνεδριών και την υποχρέωση να αρχίσω μετά από λίγο μία συνεδρία με έναν άλλον αναλυόμενο. Ο ήχος της φωνής της με συνόδευε και αργότερα. (Στον φιλόσοφο Husserl χρωστούμε μία πρώτη περιγραφή του φαινομένου της χρονικής επέκτασης ή εξάπλωσης του χρονοαντικειμένου. Όταν ακούμε μία μελωδία δεν ακούμε τον έναν τόνο μετά τον άλλο, αλλά πέραν του ήχου που μόλις ήχησε τους περασμένους τόνους. Urimpression. Retention. Από τη συνολική αντίληψη του συνεχούς, θα προκύψει μία 'πρωταρχική ανάμνηση'. Protention =Διαστολή προς το μέλλον. Αυτή η εξάπλωση φαίνεται να δημιουργεί τον χρόνο μεταξύ υποκειμένων: Intersubjektivität)

Ωστόσο, κάτι που ίσως θα μπορούσα να το αναπτύξω στην διάρκεια της συζήτησης, το κυρίαρχο συναίσθημα της μεταβίβασης αποκαλύφθηκε πως ήταν η ανία. Η ασθενής έπασχε από μία συνεχή δυσθυμία που προκαλούνταν από τα πληκτικά αντικείμενα που αναπότρεπτα συναντούσε στη ζωή

της. Ένα από αυτά υπήρξα για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα και εγώ.

Μία τρίτη περίπτωση μιας γυναίκας 53 ετών, με γνήσια, ισχυρά πνευματικά ενδιαφέροντα που τεκμηριώνουν την επιστημονική της βιογραφία και συνοδεύουν την βαθειά ειλικρίνεια που μεταφέρει στον συνομιλητή της όταν προσπαθεί να του αποκαλύψει βιογραφικές της λεπτομέρειες. Καταλήγει στην επιλογή της ανάλυσης μετά από μία πρώτη ψυχοθεραπεία τριετούς διάρκειας μη αναλυτικού προσανατολισμού γιατί μέσα της κυριαρχεί μία απέραντη θλίψη την οποία οφείλει να αποδώσει στο ότι δεν είναι σε θέση να δημιουργήσει μία σταθερή σχέση παρά, όπως η ίδια λέει με καταφανή προσπάθεια και σεμνότητα, την σοβαρότητα και το ήθος της

Η ανάλυση της διακρίνεται από την αυστηρή τήρηση των κανόνων. Η ίδια εμφανίζεται πάντοτε δύο-τρία λεπτά πριν από το χρονικό σημείο έναρξης της συνεδρίας την οποία εγκαταλείπει με δυσκολία. Είναι σαν να θέλει να φέρει κάποια αντίρρηση για την διακοπή της, αλλά αρκεί ένα 'σκούντημά' μου που όμως χρειάζεται για την αποδοχή του τερματισμού. Και κάθε φορά σηκώνομαι πρώτος για να την οδηγήσω στην έξοδο.

Μολονότι η ασθενής κάνει ωσάν να καταβάλλει προσπάθειες συνεργασίας μαζί μου καθώς μάλιστα πληθαίνουν ελεύθεροι συνειρμοί, εγώ αισθάνομαι να σχηματίζεται μέσα μου ένας ισχυρός θυμός. Πρόκειται για την οργή που προέρχεται από το επαναλαμβανόμενο βίωμα πως η ασθενής μου κατασπαράσσει τον χρόνο μου. Παρά το γεγονός πως ο αντικειμενικός χρόνος που μετρώ κοιτάζοντας το ρολόι μου δεν μου επιτρέπει να διαπιστώσω ισχυρές παραβιάσεις των ορίων - διαρκώς σκεπτόμουν πόσο καλό θα μου έκανε αν ερχόταν κάποτε δέκα λεπτά νωρίτερα ή θα απαιτούσε να παραμείνει πέντε λεπτά περισσότερο -, επανέρχομαι στις ίδιες συναισθηματικές αντιδράσεις ενός εσωτερικού εκτονωτικού υβρεολόγιου.

Ο χρόνος είναι γρήγορος ίσκιος πουλιών.
(Οδυσσέας Ελύτης)

Βιβλιογραφικές αναφορές

Bernet, R. (1983). Die ungegenwärtige Gegenwart. Anwesenheit und Abwesenheit in Husserls Analyse des Zeitbewußtseins, in : *Zeit und Zeitlichkeit bei Husserl und Heidegger, hrsg. von E. W. Orth.* Freiburg- München 1983, 16 – 57.

Elias, N.(1985) *Über die Zeit.* Frankfurt a.M. 1985

Fenichel, O.(1974) *Psychoanalytische Neurosenlehre.* Freiburg im Breisgau 1974

Freud, S. *Trauer und Melancholie* (1917). Studienausgabe, Bd. III. Frankfurt a.M. 1969

Freud, S. *Jenseits des Lustprinzips* (1920) Studienausgabe, Bd. III. Frankfurt a.M. 1969

Freud, S: *Das Ich und das Es* (1923) Studienausgabe, Bd.III. Frankfurt a.M. 1969

Grunberger, B. *Vom Narzissmus zum Objekt*. Frankfurt a.M. 1977

Kant, I. *Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik, die als Wissenschaft wird auftreten können*. Riga 1783

Kant, I. *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*. Riga 1785 (Einzelausgabe mit Sachregister, hrsg. von T.Valentiner, Stuttgart 1952)

Keiling, T. Zeitbewusstsein, in: *Husserl – Lexikon*, hrsg. von H.-H. Gander. Darmstadt 2010

Χαρτοκόλλης, Π. *Χρόνος και Αχρονικότητα*. Αθήνα 2006